

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓



100172 4705

Svenska



II Supplement 80

SKOLÖVERSTYRELSEN 1982

Föreliggande supplement ersätter Lgy 70:I, s 167 och 174–175, Supplement 3- och 4-åriga linjer, s 240–257, Supplement 2-årig Ek, So och Te linje, s 142–155 samt Supplement 22, 1975. Det gäller som alternativ till tidigare supplement fr o m läsåret 1982–83 och skall tillämpas generellt fr o m läsåret 1983–84.

Läroplan
8a Skolöverstyrelsen
1



Pedagogiska biblioteket

Lg 70
gll

Läroplan för gymnasieskolan

SKOLÖVERSTYRELSEN

LiberUtbildningsförlaget Stockholm

Supplement 80

Fastställt 1982-03-25

Dnr S 81:491

Svenska

LiberUtbildningsförlaget
162 89 STOCKHOLM

Separata exemplar kan beställas genom
Liber distribution
Läromedelsorder
162 89 STOCKHOLM

Förord

Läroplanen för gymnasieskolan (Lgy 70) består av en allmän del (del I), som är gemensam för samtliga studievägar, samt av supplement (del II) för skilda studievägar och ämnen.

Den allmänna delen (del I) innehåller av Kungl Maj: t fastställda mål och riktlinjer, timplaner och kursplaner (mål och huvudmoment i enskilda ämnen) samt av SÖ utfärdade allmänna anvisningar för gymnasieskolans verksamhet.

Supplementdelen (del II) återger timplaner och kursplaner (mål och huvudmoment), fogar till dessa i förekommande fall delmoment och årskursfördelningar samt ger allmänna riktlinjer för undervisningens bedrivande i de olika ämnena.

I föreliggande supplement rörande ämnet svenska återges den kursplan som fastställts av regeringen 1982-03-25 att gälla som alternativ till tidigare kursplaner (Lgy 70:1 Allmän del, s 167 och 174–175) fr o m läsåret 1982–83 och generellt fr o m läsåret 1983/84. Supplementet innehåller också de av SÖ fastställda kommentarer till kursplanen som från samma tidpunkter ersätter de tidigare gällande (Lgy 70:II, Supplement 3- och 4-åriga linjer, s 240–257, Supplement 2-årig Ek, So och Te linje, s 142–155.

Med tanke på den fortlöpande läroplansöversynen är det angeläget att erfarenheter av läroplanens tillämpning som görs på skolorna delges SÖ.

Stockholm i maj 1982

Skolöverstyrelsen

Innehåll

KURSPLAN 6

KOMMENTARER 7

- 1 Allmänna synpunkter 7
- 2 Muntlig och skriftlig framställning 10
 - 2.1 Muntlig framställning 10
 - 2.2 Skriftlig framställning 14
- 3 Språkets bruk och byggnad 18
- 4 Litteraturstudium 23
- 5 Årskursfördelning 27
 - 5.1 Muntlig och skriftlig framställning 27
 - 5.2 Språkets bruk och byggnad 27
 - 5.3 Litteraturstudium 28
 - 5.4 Självstudieuppgifter i årskurs 3 28
- 6 Verksamhetsformer 29
 - 6.1 Planering 29
 - 6.2 Samverkan 30
 - 6.3 Undervisningsformer och arbetssätt 31
 - 6.4 Redovisning 34
- 7 Läromedel 36
- 8 Bedömning 36

KURSPLAN

MÅL

Undervisningen i svenska skall ge eleverna vidgade kunskaper om språket och litteraturen och utveckla deras förmåga att använda språket. Detta skall ske i sådana former och med sådant undervisningsstoff att elevernas personliga utveckling främjas och att de förbereds för såväl fortsatta studier som kommande samhälls- och yrkesliv.

Eleverna skall alltmer självständigt och i meningsfulla sammanhang arbeta med olika språkliga uttrycksformer för att lära känna, bedöma och bruka språket och litteraturen som medel för information, påverkan, kontakt och konstnärligt skapande.

Detta innebär

- att eleverna genom att själva pröva och använda skilda uttrycksformer i tal och skrift får sådana kunskaper och färdigheter att de med säkerhet och tilltro till egen förmåga kan redovisa sakförhållanden och uttrycka tankar, åsikter och känslor,

- att eleverna genom att diskutera och studera språkets roll och funktioner, också i dess sociala, geografiska och historiska varianter, får kunskaper om språkets bruk och byggnad och därmed förutsättningar att ta ställning i språkfrågor,

- att eleverna genom att studera nyare och äldre litteratur, från vår egen och andra kulturkretsar, får insikt i att litteraturen ger kunskap om människor, miljöer och problem, blir medvetna om tradition och förnyelse i kulturen och därigenom också bättre förstår sig själva och sin omvärld.

Inom ämnet svenska skall eleverna också utveckla sina kunskaper om de nordiska grannländernas språk och litteratur.

HUVUDMOMENT

Muntlig och skriftlig framställning

Språkets bruk och byggnad

Litteraturstudium

KOMMENTARER

1 ALLMÄNNA SYNPUNKTER

En kursplan för alla

Kursplanen - mål och huvudmoment - gäller för ämnet svenska på samtliga linjer i gymnasieskolan och anger riktlinjer för undervisningen. Inom den ram som kursplanen anger skall undervisningen planeras med tanke på den aktuella studievägens längd och inriktning. Detta innebär att vissa delar av ämnet speciellt kan betonas på olika linjer. Samtidigt gäller att varje klass lämnas utrymme att anpassa studierna efter sina önskemål och behov.

Eftersom individens språkutveckling inte kan anses vara avslutad i och med fullbordad skolgång utan fortsätter i kommande studie- och yrkesliv, måste skolans uppgift vara att ge eleverna kunskaper och attityder som främjar denna utveckling. Detta gäller både språkfärdigheten och litteraturstudiet.

Svenskämnet - en helhet

I undervisningen bör läraren alltid sträva efter att markera en helhetssyn på ämnet. Trots att kursplanen har en momentuppdelning, får inte de olika huvudmomenten behandlas så, att ämnet upplevs som splittrat. Eleverna måste kunna se en utvecklingsgång, i vilken de olika inslagen griper in i och stöder varandra.

Elevernas språkutveckling - alla lärares ansvar

Lärare i alla ämnen har ansvar för elevernas språkutveckling. Nära nog varje ämne i skolan erbjuder genom sitt innehåll eleverna naturliga tillfällen att använda och utveckla sitt språk. Språkutvecklingen är också av betydelse för begreppsbildningen och därmed för tänkandet. Man lär sig bäst en terminologi genom att tillägna sig orden i deras sammanhang, samtidigt som man söker kunskap om sakförhållanden. Vidare befäster eller fördjupar man ofta sina kunskaper, när man språkligt bearbetar dem för att delge andra dem, i redogörelser och diskussioner. Medvetenhet om detta bör leda till att elevernas språkutveckling stimuleras i alla ämnen.

Studiernas inledning

Då eleverna kommer till gymnasieskolan har de flera års studier i ämnet svenska bakom sig. Dock har de kommit olika långt och förväntningarna på ämnet varierar. En viktig uppgift för läraren blir därför att planera undervisningen med hänsyn till de förutsättningar och förkunskaper eleverna har. Samtidigt måste ämnet presenteras så, att eleverna inser att den gymnasiekurs i svenska de skall läsa har något angeläget att ge just dem.

Så snart som möjligt bör läraren skapa sig en uppfattning om klassens och de enskilda elevernas faktiska utgångsläge. Denna uppfattning bör grundas på en periods allsidig observation men

också ta hänsyn till elevernas egna redogörelser för vad de studerat och hur de arbetat i ämnet i grundskolan. Därefter blir det naturligt att i fortsättningen då och då diskutera uppnådda resultat i gymnasieundervisningen (jfr Planering s 29).

Särskilda språksvårigheter

En del av de elever som kommer till gymnasieskolan har speciella brister i förmågan att tala, läsa och skriva. Det är angeläget att man söker klarlägga orsakerna härtill så långt det går och att åtgärder vidtas för att ge så god hjälp som möjligt.

Alla som undervisar i en klass bör ha kännedom om vilka elever som har svårigheter att tala, läsa och skriva. Läraren i svenska har en viktig roll i detta sammanhang även när det gäller att informera kolleger och skolledning. I klasser där det finns elever med särskilda svårigheter bör extra resurser komma dessa tillgodo.

Elever med läs- och skrivsvårigheter måste ägnas särskild uppmärksamhet och hänsyn tas vid val av texter och uppgifter som kräver skriftlig bearbetning. Vad som sagts här gäller ofta elever med ett annat hemspråk än svenska.

Massmedierna i svenskämnet

Massmedierna har en viktig roll i svenskundervisningen, eftersom de förmedlar en stor del av det stoff som formar vår uppfattning av omvärlden. Eleverna bör bli medvetna om den kunskap som massmedierna kan ge men också utveckla sin förmåga till analys och kritisk värdering av vad de sett, hört och läst i press, radio och TV.

Eftersom det är en kommunikationsprocess som studeras, kan det många gånger vara lämpligt att utgå från frågeställningen "Vem säger vad till vem i vilken situation och med vilken avsikt?". Då man söker svaren på dessa frågor har man möjlighet att öka sin uppmärksamhet som mottagare genom att även skaffa sig kunskaper om massmediernas villkor vad gäller produktion, distribution och konsumtion.

Många elever har ett stort filmintresse, och därför kan det vara tacksamt att ägna spelfilmen särskild uppmärksamhet. Olika filmgenrer kan presenteras, och en orientering om teknik, uttrycksmedel och beskrivningstermer ges.

På många linjer ingår studiet av massmedier och visning av spelfilmer även i andra ämnen och i utbudet av aktiviteter på timmar till förfogande. När så är möjligt, bör samverkan äga rum.

Grannspråken

Grannländernas språk och litteratur är ett återkommande inslag i svenskundervisningen. Huvudvikten läggs vid norska och danska, men en orientering om isländska, färöiska, finska och samiska kan ges.

Studiet av grannspråken och grannländernas litteratur bör integreras med studierna i svenskämnet i övrigt, helst också i dettas samverkan med andra ämnen. Texter från de nordiska grannländerna kan ofta med fördel ingå i t ex arbetet med ett ämnesområde, ett litteraturavsnitt eller som underlag för en skriftlig uppgift. Diskussioner av språkvårdsfrågor och studium av språkets utveckling kan belysas med exempel från grannspråken.

När det gäller danska och norska är syftet med undervisningen inte bara att orientera eleverna om ländernas språk och litteratur. De skall också lära sig att förstå det talade och skrivna språket, dock utan att själva behöva tala och skriva det. Förståelsen kan emellertid främjas, om eleverna får pröva på att uttala ord, uttryck och fraser på grannspråken.

I samband med grannspråksundervisningen finns det anledning att använda sig av det nordiska vänortssystemet t ex för olika former av lärar- och elevutbyte med grannländerna. Kontakt med våra nordiska grannar kan öka elevernas motivation för studierna genom att de då mer omedelbart märker nyttan och nöjet av kunskaper om grannländernas språk och kultur.

2 MUNTLLIG OCH SKRIFTLIG FRAMSTÄLLNING

För att bli delaktig i mänsklig gemenskap måste man kunna uttrycka sina tankar, åsikter och känslor. Förmågan att formulera sig i tal och skrift är också en förutsättning för att man skall kunna tillvarata sina medborgerliga rättigheter och aktivt delta i samhälls- och kulturliv. Färdighetsträningen i svenskämnet har därför både ett demokratiskt mål och ett bildningsmål.

För eleverna som kommer till gymnasieskolan är målen inte nya. Men nu möter de vuxenlivets krav på ett annat sätt och står själva på gränsen till vuxenlivets värld. Tiden i gymnasieskolan är en viktig period i deras språkutveckling, både när det gäller att utvidga det egna, personliga språket och att tillägna sig vidare, mer allmängiltiga uttrycksformer.

Viljan att uttrycka sig språkligt i mer krävande sammanhang är ofta en fråga om att lita på sig själv. Därför är tryggheten en förutsättning för inlärning. En av svensklärares - liksom andra lärares - viktigaste uppgifter blir att hjälpa eleverna att bygga upp ett självförtroende i förhållande till gruppen, klassen och omgivningen.

Genom undervisningen i muntlig och skriftlig framställning skall eleverna få rika tillfällen att pröva, använda och utveckla sina uttrycksformer i skilda och mångsidiga situationer. I det praktiska skolarbetet blir det ofta fråga om en växelverkan mellan muntliga aktiviteter och skriftliga. Samtal om språk och litteratur leder många gånger till naturliga skrivsituationer och tvärtom.

Det är viktigt att eleverna blir medvetna om skillnaderna i funktionen mellan det talade och det skrivna språket och om vilka konsekvenser detta får för sättet att använda språket. Med denna medvetenhet och med kunskaper som de kan tillämpa i praktiken bör de komma en bit på väg mot målet, att ha sitt språk som ett lydigt och följsamt redskap, som en handlingsberedskap.

2.1 Muntlig framställning

Att muntligt kunna uttrycka sig klart och korrekt och samtidigt ledigt är något som alla har nytta av. Det mesta av vår kontakt med andra får vi genom talet, och i många yrken är talet en del av arbetet. Den som är osäker, undvikande och oklar i sitt sätt att tala kan få svårigheter att göra sig själv rättvisa även i vardagslivets samtalssituationer.

Då människor samtalar tar de del av och bygger vidare på varandras tankar och erfarenheter. Detta kan vara krävande också därför att det ställer krav på konsten att lyssna. Skolan måste ge många tillfällen till stimulerande samtal, där deltagarna tar och ger, uttrycker egna åsikter och försöker sätta sig in i andras.

Privat och offentligt språk

När eleverna börjar gymnasieskolan behärskar de ett informellt, personligt färgat vardagsspråk, som fungerar i många talsituationer. Det är från detta språk som den fortsatta talträningen måste utgå. I denna måste de emellertid också, utan att tilltron till det egna språket rubbas, tillägna sig färdigheter i andra talspråksvarianter i vårt samhälle. En av dessa varianter är genom sin större precision i ordval och konstruktioner besläktad med det offentliga skriftspråket, som de möter t ex i dagspress och faktaböcker. En avsikt med övningarna i muntlig framställning är att eleverna lär sig använda också ett sådant språk, som de inte minst behöver för att bearbeta och redovisa de kunskaper studierna ger och som krävs i samhällslivet.

Vid träningen i muntlig framställning har man som lärare en speciell roll. Man är ett språkligt föredöme, vilket vanligen inte innebär annat än att man på ett naturligt sätt använder sitt eget språk. Man måste tänka på att tala med eleverna i stället för att bara tala till dem. Man måste också ge eleverna många tillfällen att få tala och, när de talar, lyssna och ge dem tid att utveckla sina tankegångar.

Övningar i muntlig framställning

I det dagliga skolarbetet deltar eleverna i samtal, diskussioner och redovisningar, som ger naturliga tillfällen till övning i muntlig framställning. Samma tillfällen ger också möjligheter till träning i att lyssna och att försöka förstå andras ståndpunkter.

För att uppnå en utveckling i de enskilda elevernas förmåga att uttrycka sig muntligt måste dock en rad andra, allt mer krävande talsituationer skapas. Dessa bör sättas in i funktionella sammanhang och tillsammans bilda en genomtänkt studiegång, anpassad efter hur lång studiekurs eleverna har. Beroende på detta och på den aktuella klassens språkliga utgångsläge kan bl a följande övningar förekomma i olika omfattning:

- Att lära känna varandra. Kamratintervjuer och presentationer i par. Samtal i smågrupper om att lära känna nya människor, om att våga vara sig själv.
- Att läsa högt. Berättelser, meddelanden, roller, dikter, eventuellt sådant eleverna skrivit själva.
- Att tala in på band. Egna texter och presentationer. Kan sändas till andra skolor, t ex i grannländernas vänorter.
- Att presentera något. Anföranden där man berättar om eller beskriver något.
- Att levandegöra litteratur. Inlevelseintervju, rollspel, talkör.

- Att diskutera fritt. Samtal i smågrupper kring givna ämnen följda av diskussionssammanfattningar.
- Att diskutera formellt. Diskussioner i små eller stora grupper inom de ramar som gäller för formella sammanträden. Träning i att leda sådana sammanträden.
- Att utreda ett sakförhållande. Redogörelser som bygger på olika källor.
- Att argumentera. Övningar i att bygga upp en argumenterande framställning och framföra den så att den får så stor effekt som möjligt.
- Att informera om arbetslivet. Sakligt återge intryck från arbetsplatser gällande arbetsförhållanden, utbildningskrav etc.
- Att fungera i en yrkesroll. Inventering av talsituationer inom ett aktuellt yrkesområde och övning i form av enkla rollspel, anställningsintervjuer, affärssamtal, fackliga möten, förhandlingar.

Synpunkter på träningen

När eleverna får arbeta med ett innehåll, som de är engagerade i och behärskar, utvecklas deras lust att formulera sig. Först efter hand kan man börja diskutera deras framföranden vad gäller innehåll och språkligt och taltekniskt framförande.

Det viktigaste i början är att försöka få eleverna att känna trygghet, så att de kan tala obesvärat i den nya kamratkretsen. Aktiverande och kontaktskapande inslag är särskilt viktiga under denna första period (jfr Dramatisk verksamhet s 33.)

Högläsningsovningarna kan till en början göras parvis, och först därefter får eleverna vänja sig vid att ha många åhörare. Påpekanden som rör högläsningsteknik, t ex avspänning, röststyrka, tempo, pausering, artikulation och betoning, kan göras redan från början. Även ögonkontaktens, mimikens och kroppsspråkets betydelse kan beröras. Då eleverna läser egna berättelser eller sagor kan det vara tacksamt att göra det för barn i förskol- eller lågstadieåldern, eftersom detta anknyter till den föräldraroll som de flesta av eleverna så småningom kommer att få.

Vikten av att läsa engagerat då man läser högt måste alla känna till liksom betydelsen av lämplig röststyrka, tempo, betoning osv. Ett sätt att belysa dessa saker är att läsa i form av talkör. Fördelen med detta är att den enskilde då vanligen vågar mycket mer än vid individuell läsning.

Att lämna muntlig information liksom att ge instruktioner till andra är också värdefullt att öva. Eleverna kan t ex turas om att läsa de gemensamma meddelanden som gäller klassen.

Diskussioner och klassamtal kan lämpligen förberedas i smågrupper, så att så många som möjligt får tillfälle att yttra sig. Vanligt är annars att några få elever blir dominerande. Läraren bör uppmärksamma detta både i samband med gruppbildningen och vid själva diskussionerna. En metod för att förhindra de tystlåtna att dra sig undan kan vara att låta ordet gå laget runt, så att var och en i gruppen får säga sin mening. Ett annat sätt är att redovisa diskussionen i tvärgrupper.

I samband med planering av studiernas innehåll och uppläggning och utvärdering av arbetet ges utmärkta träningstillfällen i diskussion och beslutsfattande. Detta gäller också klassrådsverksamheten.

Då eleverna håller anföranden av olika slag, måste de också träna sig i att tala utan att vara för mycket bundna till manus. Att använda hjälpmedel som krittavla, arbets- eller dia-projektor gör ofta framställningen ledigare. Att studera hur muntlig framställning fungerar i radio och TV och att använda videoteknik kan vara ett sätt att inspirera och effektivisera talträningen.

De redovisningar eleverna gör inför andra bör ha som ett mål att vara informativt och pedagogiskt upplagda. I alla redovisningssammanhang bör eleverna vänja sig vid att söka kontakt med dem som lyssnar, t ex genom att uppmana åhörarna att ställa frågor. Därvid tränas kamraterna i konsten att lyssna, och själva framträdandet kan kännas mindre påfrestande. Man bör tillsammans diskutera vad som uppskattas vid muntlig framställning, bl a ledigt framträdande, bra publikkontakt, personligt engagemang, god röst- och talteknik och klar disposition.

Röst och talvård

Det är önskvärt att eleverna redan i början av sina studier får en analys av språk, tal och röst, om möjligt med hjälp av en talpedagog. Det kan vara lämpligt att först i helklass behandla sambandet mellan ett väl fungerande språk och tal och röst och därefter i grupper ha andnings-, läs- och dialogövningar, främst i avsikt att visa eleverna att de har goda förutsättningar, om de bara lär sig utnyttja dem.

En del elever har varken viljan eller modet att tala ensamma inför åhörare. Andra kan ha speciella språkliga svårigheter, t ex elever med ett annat hemspråk än svenska. Dessa elever bör med hjälp ur extra resurser enskilt eller i grupp få arbeta med muntlig framställning, rollspel, avspänningsövningar, samtal, redovisningar osv. Arbetsuppgifterna bör vara väl tillrättalagda, så att eleverna får känna att de lyckas. Allteftersom deras självförtroende växer bör de få arbeta i större grupper för att till sist vara beredda att göra sina uppgifter i helklass. Det är viktigt att den lärare som handhar stödundervisningen och klassens svensklärare hela tiden samarbetar.

Att anmärka på en persons tal eller röst är ytterst känsligt. Då det gäller individuella avvikelser i tal måste skolan verka för tolerans och förståelse för dem som har svårigheter.

2.2 Skriftlig framställning

Skrivandet är en del av den totala språkförmågan och griper på ett betydelsefullt sätt in i personligheten. Att i skrift formulera sina tankar och känslor och aktivt ta del i frågor som rör arbete, kultur och samhälle utgör en glädje och en styrka, samtidigt som det kan innebära att man blottställer sig. Genom att i skolan få så många skrivtillfällen som möjligt och genom att pröva nya och allt mer krävande former ges alla elever möjlighet att utveckla sin skrivförmåga och sin skapande fantasi.

Skrivundervisningen måste börja där eleverna befinner sig i sin språkliga utveckling och inom områden där de känner att de kan och vågar skriva. Först när de känner tillit till den egna språkliga förmågan, finns förutsättningar för det mer intensiva och fördjupade skrivande som bör förekomma i gymnasieskolan.

Efterhand som kraven på det skrivna ökar, bör eleverna få kännedom om regler för olika typer av framställningar men också om hur man kan och bör frigöra sig från dessa, där det är lämpligt och nödvändigt. De bör vänja sig vid att använda ordlistor, skrivregler och andra handledningar.

Eleverna bör också få veta vad som gör en text bra: beträffande innehållet t ex rikedom på fakta och synpunkter samt engagemang, beträffande dispositionen t ex klarhet och logik, beträffande språket t ex tydlighet, variation, naturlighet och korrekthet.

Läraren som läsare

En viktig del av undervisningen i skriftlig framställning är hur läraren utnyttjar sin roll som läsare. Den som skriver väntar sig en reaktion på det skrivna. Läraren måste kunna möta detta rimliga krav genom att så ofta som det någonsin är möjligt föra ett samtal, muntligt eller skriftligt, med eleverna om de texter de lämnar ifrån sig, lämna ett uppmuntrande omdöme eller ge några råd. Det kan ibland vara klokt att till en början pruta på kravet på språklig korrekthet i texterna för att i stället stimulera den skriftliga produktionen över huvud taget.

Stoff och framställningsformer

Undervisningen i skriftlig framställning kan utveckla språket till ett allt bättre redskap för tänkande, fantasi och kunskapsinhämtning. Eleverna får bäst förståelse för detta genom den egna erfarenheten, i konkreta skrivsituationer där de prövar sin förmåga och därvid själva upptäcker var språket bär och var det brister.

Skolans verksamhet i stort erbjuder en del naturliga skrivtillfällen som bör tillvaratas. Men alla skrivsituationer i skolan kan inte göras realistiska. Därför bör man planmässigt låta eleverna få tillfälle att skriva under olika förutsättningar och med varierande stoff.

Utgångsmaterialet för skrivandet finns givetvis i stor utsträckning i själva svenskämnet, t ex i den muntliga framställningen, i litteraturläsningen, i massmediestudierna. Material finns också då man arbetar med teman, ämnesområden och projekt och i alla redovisningssammanhang. Stoff kan vidare hämtas från andra ämnen, inte minst de linjespecifika och yrkesinriktade, liksom från samhället utanför skolan (jfr Samverkan s 00).

På samma sätt som innehållet bör även skrivningsformerna vara varierande. Vissa skrivövningar tar fasta på att stimulera elevernas konstnärliga och fantasibetonade skaparförmåga. Hit hör former som berättelse, saga, novell, beskrivning, brev, dagbok, dramatik och lyrik.

Andra skrivningsformer är mer bundna. Dit räknas referat, recension, utredning, argumentation och översikt. Till de formella skrivningstyperna hör också olika praktiska skrivelser, t ex protokoll, promemoria och brev till myndigheter, men även mer yrkesinriktade skrivningsformer såsom arbets- och funktionsbeskrivning, instruktion, rapport och affärsbrev.

Genom att kombinera olika stoff med olika former skapar man en mångfald skrivningstyper. Några exempel kan illustrera detta:

Litteraturläsning kring ett tema kan leda till egna novellförsök eller till utredande eller argumenterande uppsatser. Av danska och norska texter kan man göra översättningar och referat. Vid studiet av äldre texter kan man ibland pröva på att skriva om en text till nutidsspråk. Prosa och lyrik kan också formas om till ett pjäsmanus, ett lyriskt budskap kan uttryckas på prosa.

I samband med textläsning kan man pröva och diskutera läsbarheten och skriva om ursprungstexten efter andra situationskrav.

Filmer och inslag från radio och TV liksom muntliga redovisningar kan tjäna som underlag för referat och recensioner.

På många linjer kan man formulera arbetsbeskrivningar och skriva instruktioner, som sedan kan användas och prövas av kamraterna i klassen eller i en annan årskurs.

I form av en folder eller en skärmutställning kan man informera grundskolans elever om sin egen linje. Man kan göra en information om den egna skolan för gäster och besökande.

Man kan sammanställa ett häfte där man beskriver sin hemort eller stadsdel och informerar om vilka fritidssysselsättningar som erbjuds och dela ut detta till nyinflyttade elever.

Om skolan har en egen tidning eller ett internt informationsblad kan man klassvis turas om att svara för innehållet.

Synpunkter på skrivträningen

När eleverna börjar sina gymnasieskolestudier har de tillägnat sig grundläggande färdigheter i att skriva. De har självklart nått olika långt. Skrivträningen bör inledas med att man i positiv anda söker ta reda på vad eleverna redan kan. Från början måste en trygghet skapas i alla skrivsammanhang, något som är en förutsättning för en konstruktiv språkutveckling, samtidigt som läraren alltid bör vara uppmärksam på varje elevs speciella behov.

Brister i språkbehandlingen i elevernas egna texter, t ex i fråga om meningsbyggnad, interpunktion, ordval och stavning bör uppmärksammas. Till undervisningen i skriftlig framställning hör också klargörande av vari fel består och hur de kan avhjälpas. Eleverna bör få tillfällen att genom systematiska övningar utveckla sin språkförmåga och sin språkkänsla. Dessa övningar bör läggas upp så att de så långt det är möjligt utgår från elevens individuella förutsättningar och aktuella färdighetsnivå.

Övningarna bör inte stanna på meningens nivå. Disposition, styckeindelning, rubriksättning och den yttre utformningen är ofta mera avgörande för läsbarheten än enstaka stavfel och meningsbyggnadsfel. Eleverna bör därför vänja sig vid att planera och presentera stoffet för att budskapet, vad det än gäller, skall nå fram på bästa sätt. (Se också Språkets bruk och byggnad s 18).

Den skriftliga framställningen är en viktig del av arbetet i skolan och bör uppmärksammas i alla ämnen. Alla möjligheter till samverkan bör tillvaratas. Genom att skaffa sig kännedom om olika linjers arbetssätt och villkor skapar svenskläraren också möjligheter att få med sig eleverna i olika former av skrivning. (Jfr Samverkan s 30).

Obligatoriska prov

På gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer förekommer i varje årskurs obligatoriska prov i svensk skrivning. Ett av dessa i årskurs 3 utarbetas centralt och skall användas som ett hjälpmedel för likvärdig bedömning av eleverna i landets skolor. På tvååriga linjer ges obligatoriska prov endast i årskurs 2. Ett av dessa kan vara det centralt utarbetade som ställs till skolornas förfogande för frivillig användning. För de obligatoriska proven förfogar eleverna över en längre skrivningstid än vad enskilda lektioner erbjuder. Deras huvuduppgift är att

pröva elevens förmåga att utarbeta en sammanhängande text. De bör emellertid också utgöra ett led i själva undervisningen.

När uppgifter ges för de obligatoriska proven, bör man ofta anknyta till de kunskaper och erfarenheter eleverna har från skola och fritid. Ämnen och framställningsformer väljs på ett sådant sätt, att en stigande svårighetsgrad markeras genom årskurserna. Proven förbereds genom lektionsövningar och hemuppgifter och efterbehandlas i undervisningen. Stimulansmaterial och arbetmaterial i form av texter, bilder och anteckningar kan i växlande omfattning ställas till elevernas förfogande i provet. Ibland kan det vara lämpligt att låta eleverna i förväg bekanta sig med detta material.

De centralt givna proven utarbetas av SÖ, som också informerar om dem i särskilda anvisningar. Även bedömningsmönster till proven utarbetas centralt. Det centralt givna provet är ett i serien av obligatoriska prov och skall inte väga tyngre än andra prov vid bedömningen av elevens skrivförmåga.

De obligatoriska skrivningarna bör efterbehandlas med utgångspunkt i innehåll, disposition och språkbehandling. Rättningen av och kommentarerna till dessa uppsatser bör främst ses som ett sätt att hjälpa eleven att förbättra sin skrivförmåga och därför anpassas till elevens förutsättningar att tillgodogöra sig dem. Det kan vara praktiskt att använda ett särskilt markeringsystem vid rättningen, men tecknen bör vara få och så väl kända av eleverna att dessa själva kan göra rättningarna i sin text om läraren inte redan gjort det. I flera fall är skrivna kommentarer i marginalen mer ändamålsenliga än rättningstecken. Till varje obligatoriskt prov bör fogas ett slutomdöme, som tar upp förtjänster och brister.

Vid efterbehandlingen kan läraren ta upp sådant som är av gemensamt intresse, t ex mer allmänna språkriktighets- och språkvårdsfrågor, dispositionssynpunkter och principer för val av stoff. Vid genomgången får inte svagheterna i elevernas skrivförmåga dominera. All efterbehandling, också den som sker individuellt, bör ske i sådan anda att det skapas motivation för fortsatt skrivande.

3 SPRÅKETS BRUK OCH BYGGNAD

Huvudmomentet Språkets bruk och byggnad handlar om villkoren för hur språket används. Studiet av språkets bruk omfattar språkets funktioner, dess sociala, geografiska och historiska varianter, individens språkutveckling, talspråk och skriftspråk, stilarter och språknormer. Undervisningen om språkets byggnad omfattar ljud- och formlära, sats- och meningsbyggnad, texters form, betydelselära, ordförråd och ordbildning.

Språkets bruk

De centrala frågorna när det gäller studiet av språkets bruk är "Vad använder vi språket till?" och "Hur använder vi språket?"

Den första frågan leder till en beskrivning av språkets funktioner. Beskrivningen bör göras tämligen utförlig och bör också omfatta ett resonemang om förhållandet mellan syfte, innehåll och form. Utgångspunkten är att språk är system av konventionella tecken som blivit allmänt vedertagna inom ett språkområde och att såväl de språkliga uttrycken som sättet att uppfatta verkligheten bakom dem kan växla från språk till språk.

Frågan om vad vi använder språket till kan ses dels ur individens, dels ur samhällets synvinkel. I det första fallet blir språket ett medel för individen att påverka sin omgivning, formulera sina önskningsar, informera om sakförhållanden, uttrycka sina känslor, skapa kontakt, leka, skämta, dikta, tänka, lära sig nya saker, meddela andra sina tankar och erfarenheter osv. I det andra fallet ser vi språket som en bärare av och ett uttryck för de värderingar som finns i samhället och som förmedlas till nya generationer, bl a genom skolan.

Att utveckla sitt språk blir i detta dubbla perspektiv både en väg till ökade uttrycksmöjligheter och en fostran in i bestämda sätt att tänka och känna. Man kan tala om språkets frihetssida och språkets tvångssida.

Språkets frihetssida innebär att den naturliga språkliga repertoaren, talspråket i uppväxtmiljön, vidgas. Dit hör t ex att eleverna får lära sig tala och skriva i mer krävande sammanhang. Till språkets tvångssida hör olika starka krav på att man skall iaktta skilda språkregler. Men hit hör också att man när man tillägnar sig ett språk, t ex det offentliga språket, inlemmas i det värde- och normsystem, som detta språk ger uttryck för. Genom att båda dessa sidor samtidigt finns i språket, den frigörande och den tvingande, får alltså undervisningen i svenska en dubbel funktion. Eleverna bör få insikt om detta.

Frågan hur vi använder språket öppnar för diskussioner om språkets sociala, geografiska och historiska sidor. Språkbrukets variationer bör ses i ett helhetsperspektiv. Därvid bör det betonas, att det nuvarande svenska riksspråket vuxit fram under inflytande av grupper av människor från olika delar av landet med skiftande ekonomisk, kulturell eller politisk makt. Det finns inga inbyggda drag i riksspråkets ljudlära och grammatik som i sig gör det mer lämpat än någon dialekt att spela rollen av gemensamt svenskt språk. Genom sin månghundraåriga

användning i den offentliga kommunikationens tjänst har det emellertid kommit att få en särskild utveckling av begreppsapparat och ordförråd som dialekterna saknar motsvarighet till. Det ömsesidiga beroendet mellan rikstalspråk och skriftspråk bör också observeras.

Språkskillnader kan också ses som sociala eller klassmässigt förankrade varianter. Å ena sidan finns skilda talspråk eller talvanor i hemmen och på arbetsplatserna, å andra sidan finns ett mer allmänt, offentligt språkbruk. Också det offentliga språket har sina varianter. En form används för att organisera och styra samhället. En annan form av detta språk förekommer i massmedierna. Men också språket i litterär användning, i romaner och på teatern, är ett slags offentligt språk. Mellan olika språkbruk kan språkklyftor uppstå; man förstår inte vad orden innebär eller man kan inte dela det synsätt som ligger i språkbruket. Alla som aktivt vill ta del i samhälls- och kulturliv måste dock tillägna sig någon form av mer allmängiltigt språk som fungerar i offentlig kommunikation.

När dialekter och sociolekter i Sverige studeras bör sambandet med historiska, sociala och kulturella förändringar klargöras för eleverna. Även våra nordiska grannspråk bör föras in i bilden. Olika mediers språk och betydelse för språkutvecklingen kan också tas upp i detta sammanhang liksom förhållandet mellan lokalt talspråk och regionalt rikstalspråk.

Till frågan hur vi använder språket hör också individens språkutveckling. Många av gymnasieskolans elever kommer att ägna sig åt arbeten, som har med barn och ungdom att göra, eller att som föräldrar ha ansvar för egna barns språkliga utveckling. Det finns därför anledning att i undervisningen belysa hur människan utvecklar sitt språk från spädbarnsstadiet till vuxen ålder och hur barns språkutveckling kan främjas. Även språkstörningar av olika slag bör tas upp liksom frågan om vad två- och flerspråkighet kan innebära.

När eleverna under skoltiden lär sig använda skriftspråk vinner de nya områden för sin personliga språkanvändning, genom att de möter krav utöver dem som ställs i vanliga vardagssituationer. Det är viktigt att eleverna får insikt i de olika funktioner som talat och skrivet språk har. Talspråket är situationsbundet, knutet till nuet och används främst i direkt samspel mellan människor. Skriftspråket måste vara mera tydligt, utförligt och allmängiltigt, då en skriven text riktar sig till dem som inte är närvarande och skall kunna läsas i andra situationer än när den skrevs.

Eftersom språket till sin natur är ett konventionellt system styrs användningen av en mängd regler för hur man får hantera det. De flesta av dessa lär man sig successivt från barndomen genom att använda språket, men i skolan möter eleverna ytterligare regler i och med att de tillägnar sig språk för allt flera funktioner. I gymnasieskolan bör eleverna också bli förtrogna med mer nyanserade stilregler, bl a genom resonemang om varför det som går bra att säga eller skriva i ett sammanhang inte alltid duger i ett annat. Diskussioner om varför man ibland inte blir förstådd bör sammankopplas med resonemang om

vilket intryck olika sätt att uttrycka sig gör på olika lyssnare och läsare och vilka orsakerna till detta kan vara.

I skolarbetet uppstår ibland konflikter mellan skilda språkliga normsystem, t ex mellan lärares och elevers eller mellan elevers sinsemellan. Konflikterna kan ha sin grund i sociala motsättningar, men de kan också spegla olika synsätt, t ex mellan generationer. Då sådana normkonflikter diskuteras bör man även ta upp frågan hur och av vilka det bestäms vad som är rätt eller fel i språket. Därvid bör man också beröra i vilka avseenden det kan vara befogat med starkare eller svagare normering.

Språkets byggnad

Undervisningen om språkets byggnad bör utgå från behov som aktualiseras när eleverna diskuterar språkfrågor och själva arbetar med språkets uttrycksformer. Detta krav på behovsanknytning får naturligtvis inte hindra en allmän överblick av hur språket är uppbyggt och hur val av ord, ordformer och ordföljd påverkar satsers och texters betydelse. Även om ingen minimikurs i språkets byggnad kan anges, bör de aspekter som ovan tagits upp i inledningen till detta huvudmoment bli belysta.

Man kan knappast tala om språket utan en fungerande grammatisk begreppsapparat. Den bör ansluta till vad som är vedertaget inom modern språkvetenskap. Terminologisk kunskap får aldrig bli ett mål i sig, lika litet som systematisering för dess egen skull. Det självklara målet är att eleverna tränar upp sin förmåga att tänka över språket, får överblick över dess byggnad och förmår använda sina kunskaper för praktiska syften. Begreppet grammatik bör inte begränsas till satsgrammatik. Textgrammatiska studier kan visa hur meningar binds till varandra och hur dessa fogas till stycken som i sin tur bildar texter.

Vissa begrepp inom ljudläran behövs t ex när man behandlar tal-språket och dess varianter, barns språkutveckling, stavning och stilarter.

Kunskapen om ordförråd och ordbildning krävs bl a för diskussioner av sociala och regionala språkskillnader, stilfrågor och förändringar av språket i ett historiskt perspektiv. Betydelse-läran är viktig för förståelsen av språkets funktioner, av förhållandet mellan språk och innehåll och av normdebatten.

Hur kan man studera språket

Även om studiet av språket i princip är teoretiskt och abstrakt bör undervisningen utformas på ett så konkret och verklighets-anknutet sätt som möjligt. Elevernas egna iakttagelser och erfarenheter bör tillvaratas, och genom att diskutera och analysera språket i olika funktioner bör de få insikt i hur språket används, vilka krav som är rimliga i skilda situationer, vad som kan ifrågasättas och vilka grunder till kritik som finns.

Material och exempel kan hämtas från så gott som alla områden av elevernas verklighet. Ett vanligt klassrumssamtal, men också vilket samtal som helst, kan bandas och diskuteras när språkfunktionerna skall behandlas. Tolkningar av repliker kan avslöja avsikter av olika slag. Invandrarelever kan med sin sak-

kunskap ge värdefulla bidrag, då man studerar hur olika sätt att uppfatta verkligheten ger utslag i språket.

Redan i skolmiljön kan eleverna iaktta skillnader i funktionen mellan privat och offentligt språk. De kan också finna exempel på varianter inom dessa språkarter och söka förklaringar till dessa.

I tidningar, läroböcker och annan sakproseframställning möter eleverna det offentliga språket i skiftande former. Inslag i radio och TV kan utgöra tacksamma underlag för analys av "maktspråket".

Mycket material till diskussioner om det offentliga språket och det privata kan hämtas från myndigheternas och näringslivets verksamheter. Utgångspunkten kan vara en granskning av vad man faktiskt använder språket till. Frågan i vilka avseenden det offentliga språket fungerar väl eller dåligt kan ställas.

Skolans arbetslivskontakter ger tillfällen att studera språket inom olika yrken och inom olika grupper av anställda på en arbetsplats.

Studiet av sociala språkskillnader bör också knytas till elevernas egna iakttagelser. I varje skolas upptagningsområde finns exempel på att olika språkvanor skiljer grupper av människor åt. Eleverna kan få i uppgift att undersöka sådana språkskillnader, t ex mellan ungdom och vuxna, mellan kvinnor och män eller mellan människor med olika bakgrund. Det insamlade materialet bör de sedan relatera till teorier om hur språkskillnader mellan grupper av människor uppkommer. Dessa kan gälla t ex sambandet mellan språk och uppfostran, mellan språk och gruppidentitet, mellan språk och yrke och mellan språk och makt.

Dialekten och det regionala talspråket har något olika ställning i skilda delar av landet. Attityden till den egna dialekten kan växla: man kan vara både stolt och skamsen över sin dialekt. Då skolan sätter riksspråket som mönster för eleverna, kan konflikter uppstå mellan elevernas eget språkbruk och det språk de förväntas tillägna sig. Det är därför viktigt att eleverna får kunskap om dialekternas bakgrund och roll i det kulturella arvet. De kan också genom intervjuer och bandupptagningar undersöka hur dialekten fungerar i den egna hembygden.

Undervisningen om vårt språks historiska bakgrund knyts lämpligen till studier av representativa texter, gärna i samband med litteraturläsningen, och då med särskild uppmärksamhet på hur ordförrådet förändrats genom tiderna, t ex på grund av de stora vågorna av lånord. Sambandet mellan de nordiska språken bör också uppmärksammas. Språkhistoriskt material finner man också vanligtvis lätt i den lokala miljön. Ortnamnen vittnar om bebyggelsehistoria. Personnamnen ger upplysningar om skiftande kulturella strömningar. I vissa delar av landet finns också drag i ordförrådet, som berättar om gamla förbindelser med andra länder. Genom att följa ett yrkes eller ett yrkesområdes historia kan man också få underlag för ett språkhistoriskt studium.

Språkets variationer har också samband med individens utveckling från barn till vuxen. När det gäller studiet av barnspråk och av hur språket förändras i uppväxtåren kan samarbete med förskolor och grundskolans stadier vara givande. Observationerna bör inte bara gälla ordförrådet utan också grammatiska strukturer och känslighet för normer.

Skillnaderna mellan talat språk och skrivet språk kan bli studeras genom att eleverna får skriva ut bandade avsnitt av talat språk till läsbar text och analysera vilka förändringar som krävs. De bör också fundera över skillnaderna i språkanvändning när man läser upp en skriven text och när man talar till en grupp människor fritt eller med hjälp av sk stolpar.

De exempel på studium av språkets funktioner och varianter som ovan givits kräver ofta grammatiska kunskaper eller ger anledning till ökat grammatiskt vetande. Grammatikstudiet bör också knytas till elevernas egen språkliga produktion. Då det visar sig att en elevs tvekan inför en uttrycksform bottnar i grammatisk osäkerhet kan detta tas till utgångspunkt för en grammatisk övning eller diskussion.

Eleverna kan lära mycket om vårt språks grammatiska strukturer genom att få bearbeta oredigerad text. Genom att sätta rubriker och underrubriker och kanske även finna illustrationer till en text lär sig eleverna tänka över språk och innehåll och hur ett språkligt budskap kan nå fram.

När det gäller frågor om vad som är rätt och fel i språket liksom när stilarter behandlas kan också elevernas egna skriftliga arbeten användas. Språkriktighetsfrågor fordrar dock att man är mycket hänsynsfull.

Då läraren har invändningar mot elevens språkbruk är det viktigt att dessa leder till konstruktiva samtal som ökar elevernas kunskaper om språkets uttrycksmedel. Man kan då skilja på slarvfel, normkonflikter och normluckor. Vid normkonflikterna är det fråga om konkurrens mellan två sätt att uttrycka samma sak. Om normluckor talar man då om de som brukar språket saknar ord eller uttryck för de begrepp de vill benämna.

I sitt arbete med språket bör eleverna vänja sig vid att använda ordböcker. De bör också få kännedom om de principer och överväganden som ligger bakom tillkomsten av handböcker av olika slag, t ex skrivregler, Svenska akademins ordlista och Svensk handordbok.

Det är viktigt att studiet av språkets bruk och byggnad inte stannar vid iakttagelser som eleverna gör. Läraren måste hela tiden ha ansvar för att resultaten av elevernas arbeten, t ex i grupp, sätts in i större sammanhang.

Varför vi läser litteratur

Skönlitteraturen är en del av vår kultur. I alla tider har människor givit litterär form åt sina tankar, känslor och åsikter, sina farhågor och förväntningar, sin glädje och sorg, sin syn på det förflutna, på nuet och framtiden. I alla tider har människor sökt sig till litteraturen för att få underhållning och stimulans, för att uppleva skönhet och för att få svar på livsfrågor. Genom att läsa eller på annat sätt ta del av litteratur får vi inblick i mänskliga relationer, i olika värderingar, attityder och ideologier. Detta ger kunskaper om sociala, politiska, ekonomiska och kulturella villkor i olika tider och miljöer. Litteraturen är därför en unik kunskapskälla, som har speciella möjligheter att vidga perspektiven och hjälpa oss att förstå oss själva och andra. Vi kan leva oss in i hur människor omkring oss tänker och känner och också finna gemenskap med människor i andra tider och andra kulturkretsar än vår. Genom de kunskaper skönlitteraturen ger får läsaren möjlighet att ta ställning till olika livshållningar.

Litteraturstudiet i gymnasieskolan innebär inte endast ett studium av skönlitteratur. En del av den litteratur som läses är av sakprosakaraktär, såsom artiklar i tidningar och tidskrifter, facklitteratur och debattböcker. Allt läsande - såväl av skönlitteratur som av sakprosa - ger kunskap om olika sätt att uttrycka sig. Genom att läsa berikar man sitt eget språk och stärker därmed sin allmänna språkförmåga. När man läser vad andra skrivit, kan man få lust att skriva själv. Genom läsning tränas också den kritiskt analyserande förmågan, liksom beredskapen att lyssna på andras åsikter och framföra egna.

Studiet av litteratur kan läggas upp på olika sätt, men det är viktigt att lärare och elever gör klart för sig varför de väljer ett bestämt sätt och vilket målet för studierna är. Att någon gång ta upp en diskussion om begrepp som kultur och kulturarv kan vara givande liksom att fråga sig vilken eller vilkas kultur man vill bevara och föra vidare.

Val av litteratur

Vilken litteratur man väljer måste i stor utsträckning bestämmas av vilken elevgrupp som skall läsa den. Linjetillhörigheten betyder ofta mindre än den aktuella gruppens läsvana och intresseinriktning. Klasser på samma linje kan sinsemellan vara mycket olika. Varje klass bör få möta litteraturen på ett sådant sätt att elevernas engagemang för den vidgas och att de stimuleras att läsa. Elever som är ovana vid läsning eller har svårigheter att läsa måste ges tid för att komma igång med sin läsning och även för att genomföra den framgångsrikt. I alla sammanhang då litteratur skall väljas är det bra om lärare och elever kan samråda.

Texter av sakprosakaraktär läses i alla ämnen på alla linjer och i alla årskurser. Därför bör skönlitteraturen få dominera inom ämnet svenska, även om det naturligtvis också förekommer sakprosatexter med anknytning till ämnets innehåll. Resone-

manget nedan gäller därför skönlitterära texter. Vid textvalet tas hänsyn till elevernas behov och intressen. Samtidigt är det viktigt att alla elever under sin gymnasietid möter såväl äldre som yngre litteratur och orienteras om kulturströmningar under olika tider. Dessa studier får variera i omfattning och djup beroende på svenskursens längd. Urvalet bör omfatta såväl kortare texter och textutdrag som hela och längre verk. Olika genrer bör vara representerade.

För samtliga linjer och klasser gäller att såväl svensk som utländsk litteratur i svensk översättning skall behandlas och att danska och norska texter på originalspråk är återkommande inslag.

En läsares möjlighet att förstå och uppskatta ett litterärt verk är beroende av individuella förutsättningar och intressen. Litteraturläsning är en fråga om sökande och dessutom ett sökande som ofta växlar inriktning. Litteraturundervisningen skall därför syfta till att öka elevernas förmåga att förstå och uppskatta olika slags litteratur. Därför kan inte vissa typer av litteratur förbehållas en viss linje, årskurs eller elevkategori.

Följande typer av texter bör förekomma:

- Texter som främst tjänar att väcka intresset för litteratur och där eleverna kan uppleva engagemang, identifikation, spänning och skönhet. Dit hör berättande litteratur med klart markerad handling och tydligt gestaltade människor och problem. Också dikter och dramatiska texter kan fylla syftet.

- Texter som behandlar nutidsmänniskans villkor och problem. Elevernas bild av livet i Sverige och omvärlden formas till stor del av våra massmedier. Denna bild av vår egen tid kan vidgas och fördjupas genom studiet av de tolkningar av människans livsvillkor som nutidens författare ger.

- Texter som illustrerar den nordiska och övriga västerländska kulturutvecklingen. Dessa texter visar att nutidsmänniskan är en produkt inte bara av det samhälle hon lever i utan också av gångna tiders värderingar, attityder och erfarenheter.

- Texter som härrör från mera avlägsna och främmande kulturer och som bidrar till att ge eleverna kunskap om och förståelse för andra folks levnadsförhållanden och normsystem. Sådana texter kan också fästa uppmärksamheten på gemensamma, allmängiltiga och tidlösa drag. Dessa aspekter kan beaktas, även när man studerar litteratur från olika invandrares hemländer.

Litteraturens historia

I större eller mindre omfattning, bl a beroende på svenskursens längd, bör alla elever få tillfälle att studera texter kronologiskt, så att de blir medvetna om att det finns en kontinuitet liksom en ständig förnyelse i litteraturen.

litteratur

poetik

idéhistoria

utvärdering

Även när kortare texter och hela verk inte läses i sitt kronologiska sammanhang, är det ibland nödvändigt att känna till det samhälle och det kulturklimat där de blivit till. Man kan behöva kännedom om politiska, sociala, ekonomiska, kulturella och ideologiska förhållanden för att förstå författarens avsikt. Det kan också vara väsentligt att veta något om författarnas och litteraturens funktion och ställning i det aktuella samhället.

I fråga om dramatiska texter bör det historiska perspektivet också omfatta teaterns villkor och uttrycksmedel.

I många fall är det även av värde att lära känna något om författarens levnadsförhållanden och personlighet. Kunskap därom kan ge nyckeln till en text eller ett visst drag i ett författarskap.

Hur man kan studera litteratur

Sättet att studera litteraturen måste liksom valet av texter och verk bestämmas efter elevernas förutsättningar.

Litteratur behöver inte alltid läsas tyst. Mycken litteratur är skapad för att berättas, högläsas, sjungas eller ageras, och eleverna möter ofta litteraturen via andra medier än den tryckta texten: på teatern, som film, via TV eller radio. Det kan vara tacksamt att jämföra och diskutera olika mediers berättarteknik och verkan.

Samtal och diskussioner har sin givna plats i litteraturstudiet. Litteraturen kan också efterbehandlas i skrift eller i dramatiskt formande. Efterbehandlingen kan först beröra frågor som handling, miljö- och personskildring. Sedan kan man diskutera författarens syfte och den verkan texten gör på läsaren. Ibland kan det vara lämpligt att utgå från elevernas spontana reaktioner och därefter med hjälp av texten pröva reaktionernas hållbarhet.

Kunskaper om den skönlitterära författarens sätt att skapa kan ge eleverna ett fördjupat perspektiv på läsningen och därmed bättre utgångspunkter för samtal och värderingar av det lästa. Det kan vara av intresse att känna till de litterära mönster författare använder, eftersom de sovrar och arrangerar sitt stoff med hänsyn till den genre de valt och det syfte och den publik de har.

En diskussion kring texterna, antingen det gäller prosa, lyrik eller dramatik, underlättas om man känner till vissa grundläggande litterära begrepp och termerna för dessa. Sådana kunskaper kan bidra till att öka elevernas iakttagelseförmåga och därmed ge dem en bättre utgångspunkt för ställningstaganden.

Genom återkommande möten med litteratur lär sig eleverna så småningom att mer självständigt tillämpa sina stilistiska och litteraturhistoriska kunskaper. De kan därigenom bilda sig välgrundade uppfattningar om olika slag av litteratur, kan ta ställning till vad de vill betrakta som bättre eller sämre,

ytligt eller innehållsrikt, schablonmässigt eller nyskapande. Särskilt viktigt är att de får lära sig att bygga sina tolkningar och värderingar på konkreta iakttagelser i texten.

Det är sällan lämpligt att behandla alltför många aspekter på en text, och efterbehandlingen av det lästa får inte överarbetas. Särskilt gäller detta kanske en del lyrik där det ibland kan räcka med att texten bara läses.

Inför introduktionen av en epok, en genre, en litterär stilriktning eller ett enskilt författarskap kan det ibland vara tacksamt att utgå från en i sammanhanget typisk text, där en mer inträngande analys kan ge förutsättningar och kunskaper av betydelse för det fortsatta studiet.

Den litteratur eleverna studerar under gymnasieåren ingår som en del av det möte med språket och kulturen i nuet och det förångna som svenskämnet hela tiden erbjuder eleverna. En roman, en teaterpjäs, en dikt eller en debattartikel är kanske lämplig att diskutera i samband med att en klass arbetar med ett tema, ämnesområde eller projekt av språklig, samhällelig eller historisk karaktär. En annan gång kan lika självklart studiet av en text leda till att eleverna tar itu med ett tematiskt studium, som läsningen gjort dem uppmärksamma på. Litteraturläsning kan således både illustrera och inspirera till studier av verkligheten nu och förr, både inom svenskämnet och i samverkan med andra ämnen.

5 ÅRSKURSFÖRDELNING

Vissa riktlinjer ges här för fördelningen mellan årskurserna av stoffet i de tre huvudmomenten. Tillsammans bör lärarna på de enskilda skolorna diskutera och planera hur kursinnehållet mer i detalj kan fördelas. Hänsyn tas till studietidens längd (1-, 2- eller 3-årig svenska) liksom till linjetillhörighet, samverkansmöjligheter och samläsning för skolans undervisningsavdelningar.

Grundtanken skall vara att eleverna får uppleva en progression i studierna som helhet och gradvis ställs inför allt mer krävande uppgifter. I servicematerial till denna kursplan ges exempel från skilda linjer på fördelningen av innehållet i huvudmomenten också med beaktande av helhetssynen på ämnet.

5.1 Muntlig och skriftlig framställning

Linjer med ettårig studiegång

Utgångspunkten för elevernas muntliga och skriftliga aktiviteter är det egna språket. Genom återkommande övningar skall eleverna utveckla förmågan att i både tal och skrift uttrycka sig i olikartade sammanhang.

Linjer med tvåårig studiegång

Årskurs 1 som ovan. I årskurs 2 fortsätter övningarna att i tal och skrift uttrycka sig ändamålsenligt, även i längre framställningar och i mer komplicerade och fördjupade sammanhang på skilda språkliga nivåer.

Linjer med treårig studiegång

Årskurs 1 och 2 som ovan. I årskurs 3 ökas ytterligare kraven på elevernas muntliga och skriftliga framställningar. Eleverna bör ges tillfällen att på ett självständigt sätt, t ex i analyser, utredningar och översikter visa hur de behärskar språket i tal och skrift.

5.2 Språkets bruk och byggnad

Linjer med ettårig studiegång

Studiernas utgångspunkt är språket inom elevernas erfarenhetsområden. Språkets funktioner i tal och skrift skall diskuteras och språkskillnader uppmärksammas. I anslutning till textstudier, tal- och skrivövningar ges en översikt av språkets byggnad.

Linjer med tvåårig studiegång

Årskurs 1 som ovan. I årskurs 2 vidgas språkstudiet mot sociala, geografiska och historiska skillnader. Diskussioner kring språkfrågor skall förekomma och kunskaperna om språkets olika funktioner och variationer ökas gradvis.

Linjer med treårig studiegång

Årskurs 1 och 2 som ovan. I årskurs 3 sker ett fördjupat språkstudium som skall ge ytdgade teoretiska kunskaper om språkbruk förr och nu och om villkoren för språkets funktioner och förändringar.

Genom alla tre årskurserna bör det teoretiska språkstudiet knytas både till litteraturstudiet och till det praktiska arbetet för att utveckla elevernas språkförmåga.

5.3 Litteraturstudium

Linjer med ettårig studiegång

Studiet koncentreras till 1900-talslitteraturen och kan omfatta såväl kortare texter som hela verk. Urvalet bör inte begränsas till svensk litteratur, och eleverna bör även få stifta bekantskap med några texter från äldre tider.

Linjer med tvåårig studiegång

Årskurs 1 som ovan. I årskurs 2 bör eleverna få läsa representativa texter och enstaka verk från några epoker från antiken och framåt samt få en översikt av främst den svenska litteraturens utveckling och historia. Studierna avslutas med en återknytning till vår egen tids litteratur.

Linjer med treårig studiegång

I årskurs 1 och 2 bör eleverna vid sidan av studiet av texter och hela verk från 1900-talet få kunskap om litteraturen och dess historia fram till omkring 1870. För äldre tider koncentreras studierna till läsning av representativa texter och enstaka hela verk, svenska och utländska, och till en orientering om karakteristiska drag i de stora epokerna. Från det slutande 1700-talet bör utrymme även ges åt närmare studier av några representativa författare.

I årskurs 3 studeras litteraturen från cirka 1870 till våra dagar. Tonvikten läggs dels på idéer och strömningar, dels på fördjupningar i centrala författarskap.

5.4 Självstudieuppgifter i årskurs 3

I årskurs 3 planeras studierna med tanke på tiden för elevernas självstudier. En viss period av denna tid bör kunna ägnas åt studium av stoff som väljs fritt inom hela svenskämnets ram, individuellt eller gruppvis.

6 VERKSAMHETSFORMER

6.1 Planering

Ämnet svenska har visserligen bara tre huvudmoment, men litteraturen och språket rymmer var för sig mycket och de färdigheter som skall förvärvas genom undervisningen är många. En noggrann planering av arbetet är därför nödvändig. Samtidigt som helhetssynen på ämnet därvid bör tillvaratas, måste även momenten vart för sig tillgodoses.

Utöver den planering som sker i de konferenser som skolförordningen föreskriver bör lärarna i svenska fortlöpande samråda i gemensamma frågor: ämnets innehåll, prioritering av stoff och fördelning av kursmoment med hänsyn till de skilda linjernas timtal och speciella inriktning, samverkan, obligatoriska prov, koncentrationsdagar, bokinköp osv.

Den enskilda klassens planering

I samarbete mellan lärare och elever, där läraren alltid är den huvudansvariga, görs för varje enskild klass dels en planering i grova drag för termin eller årskurs, dels en planering på kortare sikt för veckor eller månader. I planeringen för längre perioder bör man tillse att alla tre huvudmomenten tillgodoses i rimlig omfattning.

Eleverna bör redan från första början vänja sig vid att delta i planeringen och därmed ta sin del av ansvaret för studierna. I början kan deras medverkan bestå i att de väljer mellan de alternativ lärare och läromedel erbjuder, men målet är att de får ett verkligt inflytande över valet av innehåll, undervisningsformer och arbetssätt. Med jämna mellanrum bör utvärderingar göras, vilka innefattar både kontroll av uppnådda resultat och synpunkter på det avslutade arbetet. På olika sätt kan dessa utvärderingar sedan påverka den fortsatta uppläggningsplaneringen av studierna.

Många gånger är innehållet viktigast för elevernas motivation. Samtidigt gäller att ämnets olika färdigheter oftast utvecklas bäst i integrerade sammanhang. Därför är det rimligast att i en plan notera stoff av olika slag. Det kan vara sådant som hör hemma under rubrikerna Litteraturstudium och Språkets bruk och byggnad. Det kan också vara stoff som berör mänskliga och sociala problem, idéer och värderingar, som mer eller mindre också tillhör andra ämnen i skolan och som kan behandlas som ämnesområden och projekt.

När det visar sig att vissa färdigheter i muntlig och skriftlig framställning behöver specialtränas, bereds särskilt utrymme för detta. Det kan gälla redovisningsteknik, anteckningsteknik, referatteknik och metoder att ordna ett stoff men också intensivövningar i att uttrycka sig varierat, tillämpa språkriktighetsnormer och använda hjälpmedel för stavning och interpunktion.

Eleverna kan medverka i planeringen på olika sätt. De kan besluta om ordningsföljd och placering, kanske också om omfatt-

ningen av de områden som skall behandlas under läsåret. En del avsnitt, sådana som föreslås av läraren, eleverna eller läromedlet, kan vara alternativa. Eleverna ges frihet att välja. Antingen väljer hela klassen detsamma eller också fördelar sig eleverna gruppvis på alternativen. Mot slutet av studietiden kan valfriheten öka, så att eleverna, individuellt eller i grupp, får tillfälle att fördjupa sig inom ett område av kursen som speciellt intresserar dem.

Planeringen får inte bli så bunden att den inte ger utrymme för improvisationer. Bio- och teaterrepertoaren, radio och TV kan föranleda snabba omkastningar i planeringen liksom utställningar av olika slag och aktuella inslag i tidningar och tidskrifter. Författarbesök och besök av nordiska reselektorer och andra gäster kan inte heller alltid förhandsplaneras.

6.2 Samverkan

Samverkan mellan skolans ämnen skapar större enhetlighet och sammanhang i studierna. Den hindrar också att likartade moment behandlas vid olika tillfällen i olika ämnen, utan att det sker någon anknytning mellan dem.

Samverkan kan ske på olika sätt: ett ämne börjar och ett annat anknyter och fortsätter, olika ämnen arbetar samtidigt vart och ett för sig inom ett gemensamt område eller lektionerna i flera ämnen läggs samman för behandling av ett visst område.

Hur denna samverkan organiseras kan givetvis variera från skola till skola. Ofta rekommenderas någon form av samverkan i olika konferenser. Men initiativ måste med nödvändighet också tas på det informella planet i form av direkta kontakter lärare emellan. För att detta skall fungera bra, krävs det att man känner till klassens olika ämnen och lärare. Man bör även vara medveten om vilka områden som behandlas i andra ämnen än det egna.

Svenskämnets roll vid samverkan

Ibland stannar samverkan för svenskämnets del vid en extra träning av olika färdigheter, som eleverna sedan får använda som redskap i arbetet med ett annat ämnes speciella stoff. I linje med den grundsyn som framförs på annat ställe i denna kursplan och som innebär att man inom varje ämne har ansvar för elevernas språkutveckling (jfr Allmänna synpunkter s 7), är det otillfredsställande om svenskämnet endast får stå till tjänst med redskapen och inte bidra till innehållet i arbetet. Samtidigt är det väsentligt att det blir samverkan mellan lärarna även i det avseendet att svenskläraren bistår med råd och synpunkter, som berör färdighetsträning och studieteknik.

En viktig form av samverkan för svenskämnets del gäller själva stoffet. Där finns många anknytningspunkter till andra ämnen. Ett par exempel kan belysa detta: Om arbetet gäller "Reklam" kan det vara aktuellt att samverka med samhällskunskap, konsumentkunskap, företagsekonomi och teckning. Ett arbete kring "Människan i industrisamhället" kan inbjuda till samarbete med

historia, samhällskunskap, socialkunskap, psykologi, verkstads-
teknik, ergonomi, naturkunskap och vårdkunskap, beroende på
vilken linje det gäller.

Vid en samverkan där man anknyter till eller samtidigt behand-
lar ett speciellt område behåller ämnena oftast sitt veckotim-
tal och sin egen karaktär. Någon gång per termin eller läsår
kan man också pröva en samverkan där ämnesgränserna över-
skrids. (Jfr s 32). Med en förmånlig schemaläggning kan ele-
verna i bästa fall då få hela förmiddags- eller eftermiddags-
pass för sitt arbete, vilket ger möjlighet till koncentrerade
och sammanhållna insatser. Samma möjligheter ger halva eller
hela koncentrationsdagar.

En särskild form av samverkan, som svenskämnet kan erbjuda, är
att med hjälp av skönlitteratur belysa problem och företeelser
som aktualiseras av kursmoment i andra ämnen. Denna samverkan
kan ske i form av samtidig behandling eller genom att läraren i
svenska rekommenderar ämnesläraren böcker, som denne sedan kan
använda i sin undervisning.

På de yrkesinriktade linjerna har samverkan mellan lärarna i
yrkesämnena och i svenska alldeles speciella funktioner att
fylla. Eftersom yrkesutbildningen är det centrala för eleverna,
kan svenskämnet lätt hamna i periferin. Svenskläraren måste
känna till yrkesutbildningens miljö och arbetssätt för att
kunna möta och motivera eleverna och kan med fördel även
fungera som biträdande klassföreståndare.

Lärarna i yrkesämnena och i svenska bör diskutera möjligheter
för eleverna att få tala och skriva sammanhängande om olika
moment i yrkesutbildningen. Sådant arbete med språket bidrar
också till att eleverna får bättre kunskaper i yrkesämnena.
Lärarna kan vid några tillfällen gemensamt gå igenom vad ele-
verna skrivit. Om lärarna i yrkesämnena och svenska någon gång

besöker varandras lektioner, kan de få en bättre
helhetsuppfattning av eleverna. Samtidigt inser eleverna att
klassens lärare gemensamt tar ansvar för deras utbildning dit
också språket i yrkesrollen hör.

6.3 Undervisningsformer och arbetssätt

Då lärare och elever väljer undervisningsformer och arbetssätt,
måste valet alltid göras med hänsyn både till ämnets mål och
till de övergripande målen. Svenskämnet har goda förutsätt-
ningar att uppnå flera av dessa övergripande mål, t ex att ut-
veckla elevernas känsloliv och språk, att lära dem använda kun-
skapskällor och tillämpa goda arbetsvanor, att uppöva deras
förmåga att tänka klart, självständigt och kritiskt samt ge dem
möjligheter att träna samarbete.

Undervisningsformer och arbetssätt är underordnade innehållet
men även elevgruppens sammansättning och förutsättningar. Den
viktigaste frågan är vanligen inte vilka former man väljer,
utan hur formerna tillämpas och på vilket sätt de främjar kun-
skapsinhämtning och språkutveckling, fostrar till ansvar och
samarbete men också till självständighet.

Variationsmöjligheter

Svenskämnet ger stora möjligheter till variation i undervisningsformer och arbetssätt. De flesta av dem känner eleverna till från grundskolan, men nu skall de användas tillsammans med nya lärare och kamrater.

Studierna kan organiseras som kollektiv undervisning för klass eller grupp eller som individuell undervisning. Eleverna kan arbeta tillsammans eller enskilt. Exempel på situationer i undervisningen, då olika undervisningsformer och arbetssätt kombineras, är arbete med ämnesområden och projektarbeten. Studierna kan många gånger också bedrivas i form av dramatisk verksamhet.

Den kollektiva undervisningen styrs av läraren, en elev eller en elevgrupp. Avsikten kan vara att informera eller instruera, att förhöra, att introducera något, att leda en diskussion eller berätta något. Individuell undervisning eller handledning kan eleven få i samband med att klassen eller gruppen arbetar med gemensamma eller individualiserade uppgifter.

Grupparbete innebär att eleverna tillsammans arbetar med givna uppgifter eller med uppgifter som de själva formulerat. Både typen av grupparbete och indelningen i grupper bör varieras. Eleverna kan själva välja grupp genom att göra ett personval eller gruppera sig kring en bestämd fråga eller ett bestämt ämne. Läraren kan styra indelningen med syfte att alla skall lära sig arbeta med alla. Av ursprungliga grupper kan tvärgrupper bildas (jfr Redovisning s 34).

Att låta eleverna arbeta i grupp kan vara ett utmärkt sätt att träna deras förmåga att samarbeta, ta ansvar och initiativ, samtala med och lyssna på varandra. Tillämpas grupparbete ogenomtänkt eller oplanerat är det slöseri med tid och innebär en risk att starka, självständiga elever på ett olyckligt sätt hämmar sina kamrater.

Enskilt arbete förekommer i samband med individuella fördjupningsuppgifter och personliga studieprogram. Sin självklara plats har det då hemuppgifter skall lösas, antingen dessa har formen av dagläxa och långläxa eller ingår i ett beting. Genom att arbeta på egen hand tränar sig eleverna i att planera och studera självständigt. Det viktigaste syftet med betinget är att lära sig fördela ett större arbete - och ta ansvar för detta - under en bestämd tidsperiod.

Ämnesområde och projekt

Arbete med ett ämnesområde, vanligen dominerat av arbete i grupp, innebär att en rad av svenskämnets färdigheter kan praktiseras (jfr Planering s 29). Ibland är det naturligt att samverka med andra skolämnen. Ett sätt att i detta sammanhang öka elevernas kreativitet, samarbetsförmåga och förmåga att ta egna initiativ kan vara att göra arbetet probleminriktat. Man utgår då från problem som ämnesområdet kan erbjuda. Helst skall dessa problem, vanligen uttryckta som frågor, formuleras av eleverna och utgå från deras intressen och kunskapsbehov. Arbetet får sedan styras av hur problemen utformats.

Sådana problemorienterade studier kan även få en större omfattning och organiseras som projekt. Liksom arbete med ett ämnesområde kan projektarbete bedrivas inom enbart svenskämnets ramar, men helst bör det spänna över flera ämnen. När så är fallet, är det viktigt att svenskämnet inte bara deltar på de övriga ämnenas villkor.

Både arbete med ämnesområde och med projekt skall främst ses som en form för inläring. Projektarbete innebär vidare att eleverna, om så är möjligt, också på platsen undersöker och studerar den verklighet som finns utanför skolan. Den information de samlar in skall bearbetas och användas så att detta resulterar i en produkt av något slag, i en konkret handling eller i ett förslag till hur problem kan lösas eller förhållanden förändras.

Vid arbete med ämnesområde och projekt är det viktigt att lärare och elever tillsammans beslutar om tidsramarna, om sättet att arbeta och om hur redovisningen skall ske. Därmed delas också ansvaret för arbetet. Medan detta pågår är det lärarens främsta uppgift att vara handledare. Bland mycket annat innebär detta också att ständigt följa vad grupperna gör och se hur de arbetar, något som kan bidra till att elevernas förhållningssätt verkligen blir aktivt. Om läraren visar att han har förväntningar på eleverna och tror att de klarar av saker och ting, kan detta förstärka den positiva inställningen. Elevernas medvetenhet kan öka om de, enskilt eller i grupp, i dagboksform dels beskriver det faktiska arbetet, dels utvärderar detta arbete medan det pågår.

Dramatisk verksamhet

Dramatisk verksamhet syftar till att utveckla eleverna både språkligt, kreativt och socialt. Helst bör den användas fortlöpande under hela studietiden och inte som en isolerad företeelse. Med fördel kan dock en stor del av den dramatiska verksamheten förläggas till studiernas början. Stödövningar, t ex namn-, samarbets- och iakttagelseövningar och improvisationer kan då på ett tidigt stadium ge eleverna tillfälle att komma varandra nära och lära känna varandra. Därmed kan det skapas en positiv grupp känsla, samtidigt som eleverna får en demokratisk träning, då de i olika övningar utvecklar förmågan att samarbeta och ta ansvar.

I samband med muntlig framställning ger dramatikövningar flera fördelar. Man skapar sålunda naturliga talsituationer, man underlättar för eleverna att utveckla sina språkliga uttrycksmöjligheter och man kan få med sig även hämmade och talängsliga elever. Genom röstövningar, talkör och rolläsning lär sig eleverna att tala och läsa uttrycksfullt och tydligt. Eftersom det är både fysiska och psykiska faktorer som påverkar rösten och talet, är det viktigt att i det här sammanhanget föra in kunskap om avspänningsteknikens betydelse.

Litteraturläsning inbjuder många gånger till dramatiska arbetsformer. Sedan man läst och diskuterat en skönlitterär text kan den för den fördjupade upplevelsens skull också dramatiseras. Man kan improvisera ett avsnitt av texten. Man kan göra en in-

levelseintervju. Man kan också improvisera kring grundtemat i texten och då använda sig av andra personer och annan miljö. Det senare passar speciellt bra för äldre texter. Ytterligare ett sätt att uppleva det lästa är att börja dramatiseringen där texten slutar. I samtliga fall kan dramatiseringen hjälpa eleverna att upptäcka och isolera olika teman i texten och nå en mer personlig förståelse genom att använda dem i mer vardagliga situationer och uttrycka dem på sitt eget sätt. Vad gäller dramatexter är det förstås många gånger naturligt att låta eleverna spela upp någon nyckelscen eller åtminstone läsa vissa avsnitt med fördelade roller.

Även då man behandlar språkets bruk och byggnad kan dramatisk verksamhet vara aktuell. Med hjälp av improvisationer och rollspel kan man uppöva elevernas känslighet för hur språket fungerar i olika sociala situationer, inte minst i olika yrkessituationer. På samma sätt kan begreppet "dubbelt budskap" belysas.

Om eleverna önskar gå vidare och arbeta med dramatisk produktion är det viktigt att påpeka hur tidskrävande en sådan ofta är. Ett sätt att lösa detta problem är att låta presentationen få en någorlunda anspråkslös form, t ex några korta scener eller ett collage.

Studieteknik och arbetsvanor

För att bedriva studierna i svenska med framgång krävs god studieteknik och goda arbetsvanor. Studieträningen bör komma in i meningsfulla sammanhang och ske fortlöpande under hela studietiden. Eleverna bör lära sig att söka information, utnyttja bibliotek och andra informationskällor. Ansvar för att eleverna tillägnar sig god studieteknik delas av lärare inom samtliga ämnen. När så är motiverat kan träningen ske i samverkan.

Goda arbetsvanor innebär bl a att eleverna till varje lektion medför böcker och anteckningsmaterial, att de förvarar anteckningar och andra papper på ett ändamålsenligt sätt, att de passar tider och att de fullgör ålagda uppgifter. Det innebär också att eleverna är aktiva, alltså läser och lyssnar aktivt, för anteckningar, söker information och utnyttjar hjälpmedel av olika slag. Ett resultat av en konsekvent genomförd arbets- och studieträning bör vara att eleverna efter avslutad skolgång själva och i samarbete med andra kan planera, genomföra och bedöma olika arbetsuppgifter. Det innebär att de skall ha förmågan att samla nödvändig information, att begripa och värdera den, att planera det egna arbetet och redovisa detta. Arbeta i biblioteket bör vara ett självklart inslag i studierna.

6.4 Redovisning

Elevernas redovisning har flera syften. Den skall visa hur undervisningen och stoffet tillgodogjorts, den skall ge information och kunskaper och den skall ge tillfälle till skriftlig och muntlig träning.

Redovisningen av ett individuellt arbete - det kan gälla en dag- eller långläxa, ett beting eller en fördjupningsuppgift består oftast i att muntligt eller skriftligt besvara frågor.

Dessa bör formuleras så att elevernas språk och tankeförmåga utvecklas och så att de får tillfälle att fullfölja en tanke eller ett resonemang. Den muntliga redovisningen, som också kan få formen av ett längre anförande, kan ske i helklass eller i grupp. Det sistnämnda passar bl a bra när redovisningen gäller litteraturläsning. Då kan den formas till en diskussion, där alla i gruppen lättare kan delta än i helklass.

Vid redovisningar av grupparbeten bör eleverna lära sig att göra dem intresseväckande. Ett krav är att alla gruppmedlemmar deltar i redovisningen, att de samverkar och kompletterar varandra. Redovisningen bör så långt, som möjligt planeras så, att den fungerar även om någon gruppmedlem inte är närvarande. Överenskomna tidsramar måste hållas.

I samband med det första grupparbetet, där man för träningens skull bör ta god tid på sig, kan det vara lämpligt att mer systematiskt gå igenom olika redovisningsformer och tekniska hjälpmedel, som är viktiga faktorer när det gäller att skapa variation och tydlighet i redovisningen.

Variationsmöjligheterna vid sidan av det konventionella muntliga anförandet är många: dialoganförande med ganska många växlingar mellan två eller flera röster, intervju, där frågorna ställs av en eller flera gruppmedlemmar, av klassen eller av läraren, estradiskussion, eventuellt med ett eller ett par inledningsanföranden, dramatisering, improvisation eller inlevelseintervju. Allt detta kräver naturligtvis förberedelse-tid, inklusive repetitionstid.

Till variationsmöjligheterna bör också läggas tvärgruppsredovisningen. En fördel med denna är att samtliga elever måste vara aktiva. Ett sätt för läraren att få del av gruppens resultat är att sitta med i en av tvärgrupperna. Ett annat är att efteråt ha genomgång i form av en diskussion eller ett förhör.

Ett grupparbete kan även avslutas med en lärarledd redovisning. Läraren går igenom det område arbetet omfattat och gruppernas uppgift är att komplettera och ge bredd åt lärarens framställning med hjälp av resultaten av sina studier.

Vid all gruppredovisning bör läraren vara beredd att fördjupa redovisningen genom samtal med grupperna kring vad de kommit fram till. Det är också läraren som oftast får svara för introduktionen och för sammanhanget mellan de olika gruppernas redovisningar.

Den muntliga redovisningen kan kompletteras av en skriftlig. Grupparbetet kan t ex bli ämne för en uppsats eller en rapport, där man beskriver arbetsgången, redovisar resultatet och utvärderar arbetet.

Någon gång kan redovisningen få formen av en väggtidning, en klasstidning eller en skärmutställning. Den kan göras i form av ett bild- och textcollage, ett bildband eller ett TV-program.

Det kan ibland vara befogat att en grupp redovisar endast inför läraren, ibland utanför det egna klassrummet. Lämpliga åhörare

i det senare fallet kan vara en annan klass eller andra elevgrupper på den egna skolan eller på andra skolor liksom olika grupper i samhället utanför skolan.

Allt arbete behöver naturligtvis inte redovisas. Diskussionsuppgifter kan t ex vara av sådan art att en redovisning efteråt blir onödig.

7 LÄROMEDEL

Boken är det viktigaste läromedlet inom ämnet svenska. Det är därför viktigt att gymnasieskolans bibliotek har ett rikt förråd av böcker, såväl handböcker som skönlitterära verk.

Eleverna bör dessutom ha tillgång till exemplar av handböcker och antologier, som kan användas som stående hjälpmedel vid individuella studier, repetitioner och kompletteringar.

Institutionen för svenska bör ha ett gott förråd av klassuppsättningar, gruppuppsättningar och enstaka exemplar av hela skönlitterära verk samt gängse ordlistor, skrivregler och antologier.

Viktiga hjälpmedel i svenskundervisningen är också tidningar och tidskrifter, bandade radio- och TV-program, bildband och ljudbildband samt handböcker, instruktioner o d i de övriga ämnen som finns på elevernas schema.

Undervisningen underlättas om i varje lektionsrum, som används för svenskundervisning, finns ett mindre handbibliotek, bestående av ordlista, skrivregler och mindre uppslagsbok. Eleverna bör vänja sig vid att spontant anlita dessa hjälpmedel under lektionerna.

8 BEDÖMNING

I läroplanens allmänna del ges anvisningar för information om eleverna och bedömning av deras arbete. (Lgy 70:1, s 41 ff). Jämför också med vad som ovan sagts om obligatoriska prov i svenska, däribland de centralt givna s 00. Jämför också tillämpningsföreskrift till 9 kap 31 § skolförordningen.

På linjer med ettårig studiekurs i svenska ges ett betyg i ämnet. Kunskaper om litteratur och språkets bruk och byggnad sammanvägs med färdigheter i att tala och skriva, varvid huvudmomenten tillmätts den vikt de fått i undervisningen.

På linjer med tvåårig eller treårig kurs i ämnet ges två betyg, ett i Svenska språket och ett i Litteraturkunskap och språklig orientering. Detsamma gäller elever med ettårig studiekurs som läst ämnet som frivilligt tillval eller utökad studiekurs i årskurs 2. I sina avgångsbetyg får dessa senare elever inskrivet dels betyget på den ettåriga, obligatoriska kursen, dels betygen i tillval eller utökad kurs. Det förra ingår i fullständig gymnasiekurs, de senare är ett villkor för allmän behörighet till högre studier.

Betyget i Svenska språket avser ämnets färdighetsmoment främst förmågan att tala och skriva, varvid självfallet den nivå eleverna uppnått vid gymnasiestudiernas slut tillmäts största vikt i avgångsbetyget. Betyget i Litteraturkunskap och språklig orientering avser ämnets kunskapsmoment, såväl litteraturkunskaper som kunskaper om språkbruk och det egna språkets byggnad. I avgångsbetyget sammanvägs terminsbetygen för alla årskurser.

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

II Supplement 80

 **Liber**
Utbildningsförlaget

 47 310
INKL. MOMS
ISBN 9